

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMETUS:

H. KRUUS, O. LOORITS,
A. SAARESTE, FR. TUGLAS

TEGEV JA VASTUTAV TOIMETAJA J. V. VESKI

KAHEKÜMNE-KOLMAS AASTAKÄIK
1929

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

Ed. Hubel.

Mait Metsanurk.

Viekkümnennda sünnipäeva puhul.

Kumb on tähtsam: autor või teos? Kumb olulisem: looja või toode? Kahtlemata viimane. Autori isik võib ja tohib huvitada üksnes niipalju, kui palju see teosesse valgust heidab; looja maisel kujul on tähtsust ainult sel määral, mil määral see suudab olla võtmeks toote mõistmisel. Olgu seepärast Eduard Hubel'i isiklikust eluloost siin lühidalt mainitud üksnes mõningad faktid, mis võib-olla pisut selgitada aitavad Mait Metsanurga kirjandusliku loomingu erilaadi.

Sündinud 7. novembril (v. k. j.) 1879 Tartumaal Äksi kihelkonnas põllumehe pojana, kasvas ta võrdlemisi kehvades oludes. Hariduse sai Tartu linnakoolis ja sama kooli pedagoogilistel kursustel. Oli 4 aastat kooliõpetaja provintsis, siis pikemat aega ajakirjanik Tallinnas; praegu vabakirjanik. Esimesed kirjanduslikud katsed tegi ta kooliõpetajana, esikraamatu ilmutas ajakirjanikuna, aastal 1908. See oli pikem jutustis „Isamaa õilmed“, millele varsti järgnes ajalehe joonealuse jaoks kirjutatud romaan „Vahe- saare Villem“ (ilmus raamatuna esimeses trükis a. 1909, teises, parandatud trükis a. 1921).

Ajakirjandusliku kutsetöö kõrval õige palju lugenud ja mitmeti enda haridust täiendanud, hakkab iseteadev ja suurte ambitsioonidega noor kirjanik sajandi teise aastakümne alul kavakindlalt edasi õppima, et omandada kesk- kooli küpsusetunnistus ja astuda ülikooli; loobub aga ettevõttest paari aasta pärast, — üteldavasti sellepärast, et ülikoolis polnud ühtegi tema huvidele vastavat fakulteedi. Varsti peale õpingu katkemist ilmub Metsanurga sapiseim, diplomeid ja diplomeeritud haritlasi haavunud vihaga persif- leeriv romaan „Orjad“ (1912), millega lõpeb autori kirjan- dusliku arengu esimene järk. Kõige jõulisemaks ja puht- kirjanduslikult hinnates väärtuslikemaks teoseks sel aja-

järgul on külaelu ning sellega seotud probleeme käsitlev romaan „Vahesaare Villem“.

*

Metsanurga esimesed kirjanduslikud katsetised — siin seal ajalehtedes ilmunud jutukesed — on õpetliku tendentsiga vestelaadilised anekdoodid. Neist kõneleb koolmeister-pedant: manitsedes, hoiatades, hurjutades. Kirjanduslikku väärtust neil pisisjasjadel ei ole.

Õpetliku tagamõttega tendentsteos on ka kirjaniku esimene pikem jutustis „Isamaa õilmed“. See naiivselt targutav ja pealetikkvalt didaktiline teos kujutab saksa-vaimulise keskkooli lõpetanud maatütart, kelle on kool kodust ja talutööst võõrutanud, uut elu-ülesannet ja elumõtet andmata. Teose terav ots on juhitud saksameelse kooli ja kasvatusviisi vastu; et aga autorile enesele nii tütarlaste-keskkooli õhkkond kui ka arenemis-eas oleva tütarlapse ihulised ja hingelised elamused ilmselt võõrad on, siis jäävad esitatud olukorrad ebausutavaiks ja selle tõttu kogu teos kunstitootena mittenauditavaks. Autor ei suuda lugejat veenda, miks teose peategelane paratamatult peab arenema just ses suunas, milles autor teda laseb areneda; tüüpiline see suund oma-aegseile saksa keskkooli haridusega tütarlastele ei olnud, — ennem siis juba selle vastand: kuiv, sageli väiklaselt vagatsev vanapiiga-tüüp. Parimateks lehekülgedeks teoses on — ilmselt autori enda lapsepõlvistest mälestustest sisendatud — karjalaste-elamuste ja maakooli-elu kirjeldused.

„Vahesaare Villemis“ siirdub autor keskkonda, mis temale lapse- ja noorpõlviste muljete tõttu põhjalikult tuttav, ning valib tegelased, kelle hingeelu ta isiklikkude kogemuste põhjal läbi näeb. See annab teosele värskust, võimaldab tekkivaid olukordi kirjeldada tihedamalt ja usku-mapanevamalt kui jutustises „Isamaa õilmed“. Teose sündmustik areneb hoogsalt ja romaan mõjuks meistriteosena, kui jutukäiku korduvalt ei katkestaks ja lohisevaks ei teeks tüütav didaktika.

Ideeliselt on „Vahesaare Villem“ illustratsioon ajalehe juhtkirjale; ning ajakirjaniku hoolimatuse (ja koolmeistri tüdimatusega!) korrutab autor selle idee teoreetilist külge. Seletades ning targutades püüab ta lugejat mõjustada, selle asemel et lasta teda sündmustikust tarvilisi järeldusi teha. Ideele ohverdab autor isegi teose sisemise loogika, ajades peategelast juba ülearu umbkotti, ka seal, kus see oluliselt vajaline poleks, ja tekitades lugejas (vähemalt alateadvus-

likult) protestitunde sellega, et paneb peategelase liiga väljapääsematusse seisukorda. Selle tõttu jäävad küllaldaselt valgustamata ka peategelase majandusliku allakäimise psühholoogilised, peategelase enda hingelaadist olevad põhjused, mis kaaluvad tegelikult peaaegu niisama palju kui välised asjaolud, millele autor peamiselt juhib tähelepanu. Autor rõhutab liialt kaaspärijate ahnust ja leppimatust, kuna ometi ilmne on, et Villemi enda rämpkus ja ülbelt sallimatu suhtumine kaaspärijatesse viimaste hoolimatut nõudlikkust suurel määral põhjustab.

Huvitava psühholoogilise üksikasjana tuleb mainida, et Vaheasaare Villem — see alatasa räuskav ja pealiskaudsel vaatlusel nii jõhkralt-tarmukas kuju — on sügavamalt olemuselt pidemetu ning abitu, iseloomult pigemini nõrk kui tugev. Käratsev jõhkrus peab aitama õigupoolest varjata mõrastunud hinge tundelisust, habraste närvide hellust. Ses mõttes on Vaheasaare Villem eelkäijaks arvukatele Metsanurga hilisematele kujudele.

Muu seas kohtame Vaheasaare Villemis joonekest, mis annab paljudele Metsanurga nõrgaloomulistele kujudele omapärase värvingu; see on Villemi alaline unistus: kõigile, kellele ta midagi võlgneb, nende „närune“ raha „näkku visata“ ja kui võimalik „sinna veel sülitada“. Metsanurk nagu ei oska kujutella võlauskuja ning võlglaste suhtumist teisiti kui kahe vaenlase vahekorra, kusjuures viimane kiindub esimesse jõuetu, hingepõhjas salaja küdeva ning hinge mürgistava vihaga, õigemini — vimмага. Olgugi nõudja kõlblalt õigustatud nõudma (nagu Vaheasaare Villemi õed-vennad), Metsanurk käsitleb võlglast ikka nõudjat sapiselt vihkavana; see joon mitte üksnes ei iseloomusta tema teoste nõrgaloomuliste (ning isekate) tegelaste kõlblat ja kultuurilist tasapinda, vaid heidab omapäraselt valgust ka autori enda hingelaadile. Vihata seda, kellele võlgned, see on tüüpiline kehviku psühholoogia, majanduslikult nõrgema loomusunniline, enesekaitse-tungist ning abitusest võrsunud revanš: alatiselt nõrgema seisukorda asetatu kurb, ent ebameeldiv lohutus!

Erapoolelt vaadeldes kuulub Vaheasaare Villemi majanduslik kokkuvarisemine pigemini erandlike kui hariliklike nähtuste liiki, — niisama kui Villem ise pole tüüpiline perepoja ning talupärija kuju iseloomult ega teotsemisviisilt. Iseenesestmõistetavalt ei vähenda see asjaolu Vaheasaare Villemi kui kirjandusliku kuju huvitavust ja usutavust; see on tusedamaid ja elulisemaid kujusid Metsanurga loomingus; väga võimalik, et just hingelise

erandlikkuse tõttu. Ebakunstipäraselt erandlikud aga on mõned Villemile Otsa Annuse varal antavad hoobid, osalt uskumatud, nagu see ebaloomulikkude pahedega koormatud kuju ise. Eriti nõrgale alusele on ehitatud Otsa Annuse ja Villemi mõrsja Maali vaheline otsustava tähendusega ja kogu hilisemat sündmustikku mõjustav VII peatüki lõpustseen.

Naispeategelane Maali on Metsanurga selgejoonelisemaid ja suurima heatahtlikkusega käsitletud kujusid. Mõningaid ebausutavaid liialdusi arvustamata, jätab see kuju sümpaatliku armastava ja ennastsalgava, lihtsameelse naise mulje.

*

Hoopis teissuguse mulje saame „Orjade“ tähtsaimast naistegelasest Lukreetsias. See rikas ning haritud preili, nähtud läbi vaesest ning ebakultuurilisest keskkonnast tulnud külakooliõpetaja prillide, on veidramaid ja vähim-usutavaid kujusid eesti kirjanduses.

Väljudes Lukreetsia kujust võib-olla pääsime peategelase Klaose olemusele lähemale kui ühelgi muul teel. Lukreetsias kehastub Klaose paleus, väljaspool seltskonda seisva aualne, kuid teguvõimetu vaimlise tõusiku paleus. Lukreetsia ilu, kallid ning kaunid riided ja jõuka ning haritud preili rahulik iseteadvus on Klaosele — vaesele, väljaspool algeliseltki kultuurilist seltskonda arenenud autodidaktile — kõige taotlemisväärilise kehastis. Lukreetsia ratsapiits — maotu (ja lisaks mittetõepärane) iseloomustusvahend! — aga sümboliseerib nõrga iseloomuga Klaosele julgust, tugevust ning enesemaksmapanekut. Suhtumises Lukreetsiasse ilmnevad kõik Klaose hingelised omadused; suhtumises Lukreetsiasse naeruvääristab end see haletsemisvääriline kuju rohkem kui kuskil mujal. Iseenesest mitte midagi erilist — ainult ebaplastiline ja nõrgalt iseloomustatud üldistus: rikas, haritud preili, on Lukreetsia siiski proovikiviks, mis Klaosest nähtavale toob kõik, mis temas olemas.

Märt Klaose kujust selget pilti saamast takistab autori ebaühtlane käsitus. Peaaegu kunagi ei vaatle autor seda kuju erapooletult; sageli on selgesti tunda, et Klaos seisab autorile väga lähedal; ajuti kipuvad Klaos ning autor identifitseeruma. Lühidalt iseloomustades on Klaos tegelikus elus saamatu, kuid suurte ambitsioonidega ja tugeva tunde-eluga unistaja kõigi autodidakti nõrkustega, millest suurimad on naiivsus ja enesestmõistetavate pisi-asjade ülehindamine, olgu need siis tervishoiusse puutuvad või teaduslikud aabitsatõed. Kui sellised nõrkused võivad

lugejas tekitada kergelt õlgadekehitud või piinlikkuse-
tunnet, siis tugevamalt irriteeriv on Klaose mürgiselt
küdev tige ja selja tagant salvama kippuv kadetus. Mär-
t Klaose kujus kohtame esmakordselt seda Metsanurga
hilisemat toodangut tugevasti iseloomustavat omapäras-
toont, mis takistab nagu raske kammitis süngehingelist
kirjanikku vabalt lendu tõusmast, kiskudes teda ikka jälle
ebakunstilise liialduse, isiklikku vimma hingava šaržeerimise
pinnale. Raske on leida midagi maitsevaesemat ja kunsti-
liselt ebaõnnestunumat kui diplomeeritud haritlaste ja
majanduslikult paremale järjele jõudnute kirjeldused
„Orjades“. See pole satiir, pole ka mitte karikatuur,
vaid vihane haavatatahtmine. See pole pahe kujutamine
ilmaparandamise eesmärgiga, vaid vihatud ja kadestatud
vaenlastele kättemaksmine.

Liiga kaugele minev ning mitte-tõepärane liialdus kisub
kunstitoote paratamatult alla isiklikkude arve-õienduste
pinnale. Väga õieti ütleb saksa kirjanik Ernst Lothar:
„Die Satire verliert an Kraft, wenn ihr Objekt an Glaub-
haftem verliert; nirgendwo rächt Falschdosieren sich grau-
samer! Denn da die Satire berechtigter Aufwand an
künstlerisch geformtem Nein ist, darf ihr Anlass keinesfalls
unter dem Masse bleiben, das sie ihm giebt und das sie
halten muss. Der Menschen satire also... kann nur dann
gedient sein, wenn sie ihrem Objekt nicht den Menschen-
umriss raubt.“ Ernst Lothar ise on mõndagi kirjutanud
maksva ühiskonna-korra pahede vastu; ent tema kirjutistest
kõneleb kõike isiklikku ületav inimesearmastus, Mait
Metsanurga sulge aga juhivad hingepõhja settinud isiklikust
rahuldamatusest üleskeev vimma. Seepärast tunduvad maksvat
korda arvustavad leheküljed tema toodangus nii sageli
isikliku arveteõiendusena, alates arst Kalkuni ja advokaat
Noorkonna nimedega ja nende suhu pandud kõnelustega
„Orjades“ ning lõpetades rikaste apla söömisega „Punase
tuule“ pulmastseenides ja mujal.

Nagu „Isamaa õilmetesse“ ja „Vahehaare Villemisse“,
nii on autor ka „Orjadesse“ kätkenud idee, mis teost peab
kandma. See pisut naiivse, kuid otsekohe paatosega
esitatud idee ületab kaalult eelnenud teoste omad, pole
aga vääriiselt ega küllalt selgejooneliselt käsitletud.
Teos tundub teravalt kahepaiksena: ühel pool seisab
suurena ja sügavana võetud idee ning sellesse puutuvate
probleemide käsitletu, teisel pool isikliku antipaatiat mõjus-
tatud kirjeldused „Sõnumetooja“ toimetuse elust ja diplo-

meeritud haritlastest. Nii jätab teos ebaühtlase, kompositsiooniliselt kokkusulatamatu, mittetervikliku mulje.

Siiski on „Orjad“ nii omapärane ja ainulaadiline dokument, iseloomustab nii tugevasti autorit — ja kaudselt muidugi ka ajajärku —, et õigustamatuna tundub teose teine trükk kärbitud ja täitsa ilmetuks muudetud kujul (1925). Olgugi teos algelisel kujul väga ja väga mitmeti irriteeriv, kunstiteosena täitsa ebaõnnestunud, on tal siiski olemismõte; teises trükis antud kujul kaob see mõte, sest hävinud on kõik, mis oli „Orjades“ iseloomustavat — olgu või halvas mõttes — ja seega väärtuslikku. Teises trükis antud kujul on „Orjad“ kahvatu jäljend, elutu torso, väliselt küll siledamaks tahatud, aga sisemiselt lagedaks hõõveldatud.

*

„Orjad“ ilmunud, vaikib Metsanurk pikemaks ajaks. Alles a. 1916 ilmub talt jutustis „Toho-oja Anton“. ¹⁾ See kogult kõhetu teos osutab üllatavat pööret autori kirjan-
duslikus arengus: esmakordselt näeme Metsanurka taotlevat puhtkirjandus-kunstilisi eesmärke, näeme teda anduvat vormi- ja stiiliviimistlusele — ning imeteldavalt heade tulemustega. See sisult väheütlevalt küla- ja pakub vormilt, mee-
leoludelt ja stiilitiheduselt ning maitsekuselt nii palju, et seda võib julgesti lükkida meie parimate novellide vähe-
arvulisse ritta.

Pikemat vaikimisaega näib Metsanurk kasutanud olevat kirjandusteoreetilistesse küsimustesse süvenemiseks. Ka vahepeal puhkenud maailmasõda pole kirjanikku vist mõjus-
tamata jätnud; kõigis kaasaegseis noil aastail toimunud sisemine areng annab Metsanurgas end esmajoones tunda küpsema vormikäsitluse kaudu. Mida ta ehk ideeliselt uut on leiutanud, jääb esialgu väljendamata.

Üldse on Metsanurk sõja- ning sellele järgnevail aastail kirjutanud neli teost: „Toho-oja Anton“, „Taavet Soovere“, „Ennäe inimest“ ja „Epp“, millest esimene ja viimane on lühemad jutustised, kaks keskmist pikemad proosa-
tooted. Ühelt poolt töötamistingimused (ajakirjaniku-kutse-
nõudis noil saatuslikel aastail täit tööjõudu), teiselt poolt kirjastuseolud (enamik kirjastusi katkestas tegevuse või lõpetas selle sootuks) on põhjuseks, et tagantjärele raske on kindlaks määrata üksikute teoste täpsat valmimisaega.

1) Kui mitte arvestada 1913. a. albumis „Voog“ ilmunud kergekaalulist jutukest „Pyramus ja Thisbe“ ja veel ehk mõnda siin-seal ilmunud nipet-näpet.

„Taavet Soovere“ näiteks, mis trükkis ilmus alles aastal 1922, on kontsepeeritud juba enne maailmasõda, esialgsel kujul paberile märgitud aastail 1914—1915, ja vähemalt alateadvuslikult paelus see teos kirjanikku ligikaudu trükist ilmumise ajani, olgugi välise sündmustiku mõjul ajuti ununedes.

Vormiküsimuse juurde tagasi tulles olgu mainitud, et „Toho-oja Antoni“ kõrval väärib tähelepanu Gustave Flaubert'i tugeva mõju all kirjutatud (a. 1920 trükist ilmunud) „Epp“. See selgejooneline, stiililt kuiv, kuid maitserikas jutustus on Metsanurga paremaid saavutisi nii kompositsiooni kui stiili alal. Kui „Toho-oja Anton“ tänini ületamatuks jäänud kujul väljendab autori tugevalt romantiliste kalduvustega iseloomu tundelisema külje võimeid, siis on „Epp“ kirjaniku konkreetsetl asjaliku mõistusekülje väljendusvõime tippsaavutis. Niihästi „Toho-oja Anton“ kui ka „Epp“ on teadliku vormitäiuslikkuse-taotluse tulemused; esimene veetleb meeolude lüürilise sulavusega, teine sõnastuse nappusega; mõlemate vooruseks on kokkusurutud täpsus — voorus, millega Metsanurga teosed harilikult mitte ei hiilga.

Sellepärast ei õnnestugi sel kirjanikul harilikult lähemad teosed; tema pikatoimeline, laialivalguv mõtlemis- ja nägemisviis ei lase tal küllalt keskenduda ega tiheneda. Novelli asemel saame enamasti anekdoodi, — tõenduseks on kirjaniku õnnestunud jutukeste kogud: „Jumalalapsed“ (1910) ja „Viimne päev“ (1927), millest kumbki siiski sisaldab ka ühe kaaluka meistriteose: esimene külajutu „Kiva kaalumas“, teine novelli „Peremees ja sulane“.

Mis puutub Metsanurga pikematesse jutustistesse ning romaanidesse, siis ei anna laialivalgusus ja keskendumisvõimetus end tunda mitte üksi „Orjades“, vaid peaaegu kõigis kirjaniku suuremais teoseis kuni „Punase tuuleni“. Metsanurk peab ennast pingutama, et olla täppis; ta suudab seda parimal juhul olla stiilis (mis siis esineb konkreetsetl kuivana), harva kompositsioonis, kus ta alistub enda iselaadi põhiomadusele: pikatoimelisele, lohisevale korrutamisele; sellest kompositsiooniline lõtvus ja stiiligi iseloomutu ähmasus, millega sageli seltsib veel romantiline läägu.

„Vahehaare Villemi“ kõrval kompositsiooniliselt parimaid Metsanurga romaane on „Taavet Soovere elu ja surm“, kus on kompositsiooniline külg teose sisemisest loogikast lahutamatu. Ka stiililt on see teos nauditav, moodustades midagi „Toho-oja Antoni“ ja „Epu“ vahepealset või neis

kahes väljenduvate autori iseloomu-külgede assimilaati. Lüüriliste meeleolu-pildikeste ja hästi tabatud loodusekirjelduste poolest tuletab see teos meelde „Toho-oja Antonit“, konkreetsete faktide või esemete loetelu poolest sarnaneb ta „Epuga“. Olgu mainitud, et eelnimetatud omadustelt pakub „Taavet Soovere elu ja surm“ rohkem ja väärtuslikumat kui viimatinimetatud; tunduvalt ülekaalus on siin autori iseloomu pehmem, hellem pool — mitte sugugi kahjuks teosele. Kui Metsanurga romantika väljendus „Isamaa õilmetes“ või „Orjades“ sentimentaalse pealetükivusega, siis loorub see „Taavet Sooveres“ loobumuse või hapra nukruse linikusse.

Teose peategelane, Taavet Soovere, on autorile tugevasti südame külge kasvanud; isegi kui ta teda ironiseerib, teeb ta seda haruldase õrnusega, äärmisel juhul sõbraliku muigega. Tundub selgesti, et see kuju pole autorile ükskõikne, et ta suhtub sesse kuigi mitte heakskiitva sümpaatiaga, siis ometi kaastundliku arusaamisega, võib-olla suurema arusaamisega kui ühessegi teisesse enda loodud kujusse. Seejuures tuleb tähendada, et suur osa teistestki Metsanurga silmapaistvamaist kujudest on Taavet Soovere vaimlised teislased.

Taavet Soovere iseloomu-jooni kannab juba Vahesaare Villem; ebaselgelt nähtud ja piirjoontest laialivalguv Taavet Soovere on Märt Klaos „Orjades“; liialt ilustatud ja miljonärihülpudesse ehitud Taavet Soovere on Andreas Martensi romaanis „Ennäe inimest“, kõnelemata kindrali pojast samanimelises draamas või Kristjan Raudmasti romaanis „Jäljetu haud“. Kui Metsanurk viimatinimetatud romaani eessõnas seletab, et teda „kannataja inimese elamused ja sisemised võitlused huvitavad“, siis maksab see peamiselt Taavet Soovere tüüpi inimese kohta.

*

Taavet Sooverega lõi Metsanurk kuju, mis jääb eest kirjandusse püsima, kui ununeb võib-olla väga suur osa autori üldtoodangust. Kuna selle haletsuse- ja naeruvääriliselt abitu ning eluvõõra kuju kohta võrdlemisi palju on sõna võetud, siis piirdugem siin selle kuju vaimliste teislaste lähema vaatlusega, alates Andreas Martensi suurejooneliselt rajatud ja imposantselt mõeldud kujuga.

Andreas Martensi kujule raamiks olev romaan „Ennäe inimest“ (ilmus a. 1918) valmis kodumaa raskeimail aegadel, mis loomulikult ka autorile — juba kutsega seotud ainelistel põhjustel — ei saanud olla kerged. Lõpliku kuju

omandas teos autori sunnitult kutsetööst ja pealinnast eemal viibides, kuna Saksa okupatsioonivõimud sulgesid lehe, mille toimetuses ta kutseliselt teotses. Teoses ei kajastu siiski midagi kaasaegsest sündmustikust; autorit paeluvad siin peategelase isiklikkude elamuste kõrval puht-teoreetilised küsimused. Teose kahjuks — vähemalt mis puutub kompositsioonilisse küljesse — on neid küsimusi liiga palju.

Kõigist senini käsitletud teostest jätab romaan „Ennäe inimest“ segaseima ja laialivalguvaima mulje; seda romaani lugedes sunnib end tahtmatult peale mõte, et Metsanurk on neid autoreid, kellel õnnestuvad peaaegu ainult teatavat tüüpi iseloomustavad (või lihtsalt kirjeldavad) teosed, mitte aga laialdasemale alusele rajatud probleemide lahendamise katsed; selle ilmseks tõenduseks on teosed nagu „Epp“, „Taavet Soovere“, „Jäljetu haud“, mis kaugelt ületavad probleemide rohkuse all laialivalguvaid romaane „Orjad“ ja „Ennäe inimest“ või ühiskondlikke küsimusi käsitlevaid tooteid nagu „Valge pilv“ ja „Punane tuul“, kõnelemata didaktilise laadiga esikteoseist, millest muide parim on jällegi teatavale karakterile rajatud „Vahesaare Villem“.

Mõeldud on Andreas Martens Taavet Sooverest diametraalselt erineva kujuna: tarmuka teotsejana ning jõuküllase isikuna. Aga selline on ta ainult teoreetiliselt; tegelikult ei näe me Martensit kuskil teotsemas; tegelikult on Martens abitult rabelev, tahte- ja teojoetu unistaja; sealjuures unistaja, kes õieti isegi ei tea, mida ta tahab. Jääb uskumatuks, et see mees olevat lühikese ajaga mitmekordseks miljonäriks tõusnud. Lugeja näeb teda kogu aeg passiivse kannatajana, mitte aktiivselt teotsevana, ehk olgu siis ainult kõrtside joogilauas või erootilisel alal, kus Martensi tegevus ka ei kuulu kaugeltki mitte esmajärgulisse ega jõulist karakterit väljendavasse liiki. Pigemini on see haavunud armastaja õige mannetu ja rämpaseilmeline eneselohutuse otsing, mis ei suuda lugupidamist tõsta, küll aga võib seda vähendada.

Selle üteldavasti suure tegu- ning tahtejõuga kuju tähtsamaiks elamusiks ongi peamiselt õnnetu abielumehe kannatused, kiivuseaffekti mõjul tekkivad vaevlemised. Suurejooneliselt rajatud kuju muutub õige varsti kaunis armetuks just selle tõttu, et autor loomisprotsessi arenedes näib silmist kaotavat esialgse eesmärgi. Peakuju laskub seega madalamale tasapinnale, kui teose sissejuhatus lubaks eeldada.

Tunduvalt energilisema mulje kui Martens jätab tema naine Roda. See kuju — kuigi väga ebaplastiline — on iseteadlikum ja nii-ütelda mehiseim kui suurärimees Martensi habras ja katkendlik siluett. Roda on mõeldud väga vaimuka, haruldaselt intelligentse naisena, on sellisena kaunis väheusutav, lisaks tugevasti idealiseeritud kuju, — tervikuna rohkem kujutelm kui elav inimene. Huvitava m sellest ähmasest paleuslikust kujutelmast on igatahes Martens kõigi enda nõrkuste ja ebavoorustegagi. Kolmas tähtsam tegelane, kunstnik Sanglepp, on veel kahvatum kui Roda, veelgi väheütlevam, õieti ainult teoreetiline skeem ilma iseloomustavate isiklikkude joonteta.

Teose sündmustik iseenesest pole just igav, kuigi see tundub venitatuna, korduvate meeolude tõttu lohisevana. Ideeline ballast — peamiselt kunstniku ja kodanlase suhtumist käsitlevas osas — on ajuti ülearu drastiliselt esitatud. Sellest osast väärtuslikumaks peab autor ise — nagu lõpust ilmneb — kannatuste tarviduse, eneseleidmise ja ülekohtu lunastamise ideestikku, mis aga eelmainitud kompleksist hulga nõrgemalt ja õige katkendlikult on esitatud.

Kuigi tervikuna ebaõnnestunud, pakub romaan „Ennäe inimest“ nauditavaid üksikpilte ja kirjeldusi. Stiililt ületab teos seda, mis autor enne „Toho-oja Antoni“ nimelist jutustist on kirjutanud. Romaan kannab tugevaid teadliku stiiliilu taotluse jälgi, kuigi need taotlused pole iga kord eesmärgile viinud.

*

Juba õige varakult ilmutab Metsanurk elavat luvi armastaja kannatuste vastu: tuletagem meelde peategelase elamusi „Vahesaare Villemis“. Romaanis „Ennäe inimest“ paeluvad erootilisel pinnal tekkivad kannatused autori luvi ning tähelepanu nii väga, et nad muutuvad õieti teose raskuspunktiks, mille ümber keerleb ja millest lähtub kogu sündmustik.

Õnnetu armastusega seotud kannatuste kirjelduse põimib Metsanurk isegi sellisesse puhtideelisele probleemile pühendatud teosesse nagu jutustis „Jumalata“ (1921), peategelase Vaareni ja Kivilaane perenaise suhtumist ning selle traagilist lõppu kirjeldades, sellest episoodist uut mõrudust ammutades niikuinii juba mõrusse õhkkonda.

Jutustist „Jumalata“ võiks mitmeti võtta uue, seega siis juba kolmanda arenemisjärgu algusena Metsanurga kirjanduslikus loomingus. Kui teist, „Toho-oja Antoniga“

algavat arenemisjärku võiks nimetada teadlikkude otsingutõ ajaks vormiküsimuste alal, siis kolmat, jutustisega „Jumalata“ algavat, võiksime nimetada ideeliste, ilmavaateliste otsingute ajajärguks. See ajajärk on kestnud praeguseni.

Ent olgu kohe nimetatud, et ideeliste otsingutega rööbiti jooksevad jutustises „Jumalata“ ka vormitõuslikkust taotlevad otsingud. Ning võrreldes näiteks romaaniga „Ennæ inimest“ tähendab jutustis „Jumalata“ suurt edusammu. Autor on ajaga kaasa minnes siirdunud hoopis uuele pinnale: teda on mõjustanud vastne ning värskena tunduv kirjanduslik ekspressionism. Üllatavalt jõurikas tundub Metsanurga konkreetsele kuivusele kalduv stiil ses moodsas rõivastuses, väga mõjusalt vastates teose sisemisele, meeleolulisele küljele.

Metsanurk on stiililiselt ennast alati mõjustada lasknud, esimestes teostes halbadest — tol ajal kodumaal moes olnud — eeskujudest, hiljemini, kui ta õppis stiiliküsimust tõsiselt võtma (mis sellele kirjanikule ei näi kerge olnud olevat!), häist välismaa-eeskujudest. „Toho-oja Anton“ on kvintessents kõigest, mis autor õppis oma tolleaegseilt lemmikkirjanikelt, alates saksa ja prantsuse moodsate realistidega ja lõpetades Juhani Ahoga. „Epp“ peegeldab autori kiindumust uude lemmikusse G. Flaubert'isse. Jutustis „Jumalata“ näitab, et kirjanik on kõigile endistele eeskujudele selja pööranud ja vormitaotluste alal hoopis uusi teid kõndima hakanud.

Stiililist nappust ning ekspressiivsust taotlev jutustis „Jumalata“ on ka kompositsiooniliselt Metsanurga paremaid teoseid. Kirjanikul on siin õnnestunud ainet tihedaks koondada ja kindla käega keskendada ühe ainsa motiivi ümber.

Teose autorile ilmselt väga lähedaseks ideeliseks keskuseks on „jumala“ otsingu, kindla elumõtte ja ilmavaate vajaduse küsimus, mida teos käsitleb osavasti valitud situatsioonide varal, mitmeti varieerides ja eriseisukohtadelt valgustades. Kõrvalmotiivina heliseb kaasa „Orjades“ laenatud pärilikkuse ja verre juurdunud arguse küsimus, mida käsitellakse siin kaugelt väärikamal kombel kui „Orjades“.

Jõhkrat rāpakust, alateadvuslikust kadedusest ja sallimatusest voolavat vimma ning sellest lahutamatu liialdust — olgu või vastaspoolt iseloomustavais omadussõnades — leidub jutustises „Jumalata“ kaugelt vähem kui mitmes teises ilmavaateliselt ja ühiskondlikult seisukohalt vastandlikke tegelasi käsitlevas tootes; selle tõttu jätab jutustis

„Jumalata“ kunstiteosena võrdlemisi väga hea mulje; see on terviklikumaid, stiilikindlamaid, vormilt ja ainekäsitluselt õnnestunumaid Metsanurga teoseid.

Peategelane Vaaren — kelle puhul võiks tähendada, et ta intelligentsilt tundub ületavat tavalise maakeelviku — tuletab hinge põhilaadilt jällegi Taavet Sooveret meelde. Ta on erakordsesse sündmustikku mässitud Taavet Soovere, unistuste ja endassesüvenemise juurest ära kistud, tundeilmast vaimuilma paisatud Taavet Soovere. Hingeliselt kannataja inimene, kannatustest puretud ja vaevatud nagu Märt Klaos või Andreas Martens. Nende kõigi kannatused voolavad elementaarsest abitusetundest: Klaos on abitu seltskonnas seisukoha võitmise, enesemaksmapaneku võimetuses; Martens naisele imponeerimise, naise armastuse pälvimise võimetuses; Vaaren aga on abitu ebaõnnestunud elule mõtte leidmise võimetuses. Tegujõuetute sissepoole elavate, väljaspool tõelist elu virelevate olevustena rabelevad nad vastu karni tõelisuse hoolimatut üleolekut; rabelevad otsekui puurilinnud vastu puuri varbu, haiget tehes üksnes iseendile. Selliseks reaailma külmalt ükskõikseks jätvaks rabelemiseks on Klaose vihased unistused kättemaksust ja Martensi eneseunustuse-katsed juhuiliste partneritega, kes Roda aset täita ei suuda; seesuguseks mõttetuks rabelemiseks on Vaareni pikk, õuduseni abitu põgenemis- ja enesevarjamis-lugu ühes Seiskari peremehe asjatu ja Vaareni endagi meelest tarbetu tapmisega (lk. 65—66).

Nagu Klaose ja Martensi tähtsaimaks tegevuseks on unistused, kirevad kujutelmad, mille sisuks imposantne enesemaksmapanek, nii unistab Vaarengi saatuslikul põgenemisteel tegudest, mis ta korda saadaks... kui ta poleks see, mis ta on (näiteks lk. 49, 70 j. t.). Vahe Taavet Soovere ja tema vaimliste vendade vahel on ainult selles, et nende elus on välispidi natuke rohkem sündmustikku, kuna Taavet Soovere elu on puhtalt stagneeruv, täiesti ja lõplikult liikumatu rabavesi, mille pinnale loiuult kerkivad Taaveti unistused-õhumullikesed.

(Järgneb.)

M. Sillaots.

Jooni O. H. Münther'i elust ja tegevusest.

Otto Münther'i elukäik.

Otto¹⁾ Münther²⁾ sündis 25. juulil³⁾ 1864 (v. k. j.) Järva-Jaani kihelkonnas Kuksema mõisa veskil, kus ta isa oli sel ajal mõldriks. Aastal 1867 siirdus M.-i isa ühes perekonnaga Venemaale Oudova maakonda, kus ta oli rentinud suurema maa-ala, tuli aga peale rendiaja lõppu a. 1873 kodumaale tagasi ja omandas ostu teel Järvamaal Nõmmküla vallas Alupere külas tuuleveski, rentides ühtlasi selle juurde kuuluva 20-tiinulise talu. Koos vennaga oli M. varemini käinud 3 kuud vene koolis. Nüüd pääsis ta 15-aastasena (a. 1879) Ambla kihelkonnakooli, kus õpetajaks oli tuntud A. F. Raudkepp. A. 1882 kihelkonnakooli lõpetanud, oli M. paar aastat müüri- ning puutööline ja reisis siis a. 1884 Krimmi Tarhani eesti asundusse, kust peale lühemat peatust siirdus Jaltasse. Siin töötas ta saksa soost meistri teenistuses maalrina. Tundes vajadust oma haridust jätkata, asus M. 1889. a. lõpul kogutud raha-tagavaraga jällegi kodumaale ja astus 1890. a. alul Hugo Treffner'i eragümnaasiumi Tartus. Selle õppeasutise 1894. a. lõpetanud, reisis M. sama aasta sügisel Saksamaale, kus astus Eberswalde metsa-akadeemiasse. Et metsanduse-ala tundus M.-ile liialt kitsas ning eriline, siirdus ta Eberswaldest Berliini põllunduse-ülikooli, mille ta lõpetas a. 1897 agronoomiakandidaadi astmega. Järgmisel aastal asus M. Tartusse H. Treffner'i eragümnaasiumi õpetajaks. Oma ameti kõrval võttis ta osa kohalikust seltsielust („Taaras“ ja Tartu Eesti Põllumeeste Seltsis) ja tegi kaastööd J. Tõnisson'i „Postimehele“ ning H. Laasti „Põllumehele“, avaldades artikleid põllunduse j. m. alalt. 1900. a. detsembris lahkus M. Tartust et reisida Venemaale, kus ta Mariinski kesk-põllutöökooli juures 1901. a. kevadel

1) Münther kirjutab oma nime järjekindlalt „Otto H. Münther“, kuigi kirikuraamatute järgi tal on ainult üks ristinimi (Otto). Mida „H“ all tuleb mõista, on selgusetu, kuid võib oletada, et M. sellega tähendas oma isa nime (Hindrek).

2) Tema enda kirjutusviisi järgi, kuna kirikuraamatuis esineb perekonna-nimena M i n t e r.

3) Säärane daatum esineb kirikuraamatuis kui ka „Postimehe“ albumis (1909) leiduvas M.-i autobiograafias, kuna samuti M.-i enda koostatud eluloo-kirjelduses 1927. aastast (Eesti Biograafilise leksikoni arhiivis) on antud sünnidaatumina 24. juuli. Viimast tuleb arvatavasti ekslikuks pidada.

ja sügisel õiendas eksternina selle kooli lõppeksamid. Kavatsenud esialgu Venemaal agronoomina tegevusse asuda, tuli M. siiski 1901. a. hilissügisel K. Päts'i kutsel Tallinna „Teataja“ toimetuse liikmeks, mis kohal ta püsis veidi üle 4 aasta. „Teatajas“ avaldas M. muu seas päevakajasid ja novelle; viimased ilmusid hiljemini kokkukogutuna M.-i „Sulejoonistustes“ (Tartu, 1906). Sügisel 1905, mil õhkkond Tallinnas muutus ärevaks, hakkas M. endale teist kohta otsima ja leidiski selle Venemaal: sama

O. H. Münther 60-aastasena.

aasta oktoobris kinnitati ta Samara kesk-põllutöökooli õpetajaks. Puhkenud rahutuste tõttu ei pidanud M. võimalikuks kohe uuele kohale reisida ja töötas „Teataja“ juures edasi kuni selle sulgemiseni det. 1905. Selle järel asus ta Samara kubermangus koolitöösse, kuhu ta pärale jõudis 1905. a. detsembri lõpul; seal toimis M. õpetajana ligi 5 aastat. Paremate palgaolude tõukel siirdus ta novembris 1910 Astrahani kaubanduskooli saksa keele õpetajaks. Sel kohal teotses ta järgmise aasta kevadeni. 1911. a. sügisest kuni 1917. a. kevadeni oli M. Umani põllutöö- ja

aianduse-keskkoolis õpetajaks. 1917. a. suvel tuli M. jälle tagasi kodumaale ja asus Tallinnas ajalehe „Töölise“ toimetuses ametisse, kus teotses kuni 1918. a. alguseni. Enne Saksa okupatsiooni algust siirdus ta elama maale venna juurde, kus veetis terve okupatsiooniaja. Eesti Ajutise Valitsuse võimulepääsu järel sai ta Rakvere linna tütarlastegümnaasiumis loodusloo õpetajaks ja püsis seal kohal 1924. aasta suveni. Olnud siis 1924./25. õppeaastal tegev õpetajana Kõljala põllutöökoolis Saaremaal, loobus M. kahanenud kuulmisvõime tõttu ametist ja asus pensionituna erusse. Viimased eluaastad veetis ta maal (Aluperes) Tamsalu raudteejaama lähedal, kus ta suri 14. veebr. 1929. Maetud on ta Udeküla surnuaiale.

Rich. Kleis.

Otto H. Münther'i ilukirjandusliku toodangu jälgimisel.

Peale selle, mis ajaloolane R. Kleis eespool biograafilis märkmeis Otto H. Münther'i kohta avaldanud, ilmub varemalt Ed. Hubel'i poolt „Loomingu“ 3. numbris s. a. essee, milles Müntheri ilmavaade ja kirjanduslik tegevus iseloomustamist ning hindamist leiavad.

Nende poolt avaldatud kirjutistele siin mõningaid täiendavaid ääremärkusi.

Otto H. Müntheri kirjanduslik tegevus, niipalju kui sellest ajakirjanduses jälgi leida, algas 1889. aastal.¹⁾ Siis saatis ta — arvatavasti Jaltast, peale oma maaritöö likvideerimist — J. Jõgeveri toimetatud kuukirjale „Oma Maale“ Krimmi ja Kaukasuse reisikirjeldusi. Need, ilmunud lehe 9. ja 10. numbris, avaldavad muljet, nagu oleksid nad koostatud peamiselt kirjandusest ammutatud aineil ja andmeil.

Kolm aastat — 1895. aasta algusest kuni 1897. aasta lõpuni — viibis Münther Saksamaal.

Kirjanik Ed. Hubel oletab oma essees, et M. Eberswaldes ja Berliinis loodusteaduse ning agronoomia kõrval oli hakanud ka ühiskondlikke küsimusi harrastama ning oli sealt, nagu Ed. Wilde'gi, marksistliku valgustuse saanud.

Sellise oletuse juures peatumisel tekib küsimus, millal ta oma ilukirjandusliku loomingu esimestes katsetes hakkas ühiskondlikku võitlust ning klassivahelisi kontrastinähtusi markeerima.

---

1) Siin käsitletud andmete kättejuhatajaks olid peamiselt Tartus E. R. Muuseumi juures asuva Bibliograafia Asutise kartoteegilised andmed.

Tegelikult avaldus see igatahes mõni aasta hiljemini, ja nii tõuseb siis kahtlus, kuivõrt Münther Saksamaal elades võis huvitatud olla tähendatud küsimusest.

Äraoleku järel jälle esimest aastat Tartus elades avaldas ta „Postimehe“ eralisas (1898) kirjutise „Tshatõrdagi harjal“ ja popsinovelli „Lepiku Siim“. Novellis esineb ta eeskätt karskuseidee õhutajana.

Siimu elujärg hakkub suurelt osalt naabri Männiku Jaagu vembu ohvrina. Viimane joodab kord Siimu — see pole aga varemaltki alkoholi põlanud — purju ja petab ta käest poolmuidu tüki rendimaad. Oma meelehärmas ja majanduslikus tagurpidiminekus, milles peamiselt alkoholi tarvitamine süüdi, langeb Siim järk-järgult, kuni sureb maantee-kraavis.

Siimu poeg Hans ja Jaagu tütar Leena — lapsepõlve mänguseltsilised — on isade languse põhjustest teadlikud. Nad abielluvad.... Lugu lõpeb teatega, et Hans ei käi ialgi kõrtsis.

Autor ei kirjelda poole sõnagagi naabrite seisuslikku vahet ega kriipsuta alla, et Jaak oleks Siimust vahest jõukamgi olnud.

Järgmisest aastast alates hakkavad Müntheri visandid ilmuma K. E. Söödi „Naljakaalendris“. Nii toob kalendri esimene aastakäik (1899) temalt humoreski „Pealuu“.

Kullaaru mõisa tiser Seelmann oli kirikuaialt toonud surnu pealuu tuhatoosiks tegemise otstarbel. Säärase teo eest annab talle maaler Palberg hea — olgugi „vähe kareda“ — õpetuse. Ta läheb kord kõrtsist tulevale sõbrale võsa vahel vastu, haarab sellel ühe käega kuklast, teisega ninast kinni ja ümiseb kohutaval häälel: „Kus on mu pealuu?!“ Hirm ja ahastus muidugi suur.

„Pealuu“ pole kaugeltki Müntheri paremaid novelle, kuid siiski avaldub siingi temas hoolas tähelepanija, kes oskab tabavalt kirjeldada rahva elu-olu, keelt ning kommet. M. tuletab üldse oma vaatluses ja sõnalise kujutluse maneeris tihtilugu meelde Juhan Liivi.

Sama kalendri teises aastakäigus (1900) ilmus Müntherilt humoristlik kirjeldus „Mis vahel inimesega võib sündida, kes „Priius kallis anne“ laulab“.

Kerjus Hulja-Kustas oli matuseaia väravas ja kirikulävel ilmlikke laule laulnud. See olnud jutluselt tulevale rahvale üllatavaks uudiseks, ja kerjuse mütsi sadanud kopikaid kui varblasi. Kuid loo lõpp oli see, et „ametivennad“ vana Hulja läbi peksid.

1901. aasta Naljakaalender tõi Müntheri sulest realistliku kirjelduse „Öömaja onu juures“ — Tallinnast, vaesust ja viletsust peegeldavast Veerenni agulist.

Selle kirjeldusega avab Münther hiljemini oma „Sulejoonistustes“¹⁾ novellide, novelletide või lihtsate pildikeste seeria, mille kohta Ed. Hubel, nagu alul mainitud, „Loomingus“ on pikemalt sõna võtnud.

Tollest ajast on ilmselt pärit M.-i ilmavaateline uuestisünd, tema pöördumine ühiskondlikkude võitluste ja klassivaheliste kontrastnähtuste kirjeldusele.

Seks läi pindala Vene valitsuse poliitilise surve all kuumaks köetud õhkkond. Tekkis ju siis Tartuski teatud meeoleu, eriti üliõpilaskonnas.

Hiljuti surma läbi lahkunud prof. S. Talvik toob oma päevikus (7. IX 1929) kirjelduse tolleaegsest üliõpilaste esimesest siinsest rahutustepuhangust.²⁾ Füsioloogia-instituudi „suures amfiteatris“ peetud shodka, millest osa võtnud peamiselt venelased, juudid ja kaukaslased. Eestlastest olnud seal ainult Julius Sõrmus — pärastpoolne kommunist — ja S. Talvik. Sõprade hoolitsusel pääsenud viimased sandarmite küüsisist, kuna paljusid muid koosolekul-viibijaid tabanud valju karistus, eriti neid, kes kõnedega esinenud.

Eesti üliõpilased käinud koos üksikute kaasvõitlejate korterites, nagu näiteks Kloostri tänavas n. n. „Burg'is“. Seal käinud vahel ka „Pottonia“ mehed J. Sõrmus, G. Ast (kirjanik Rumori vend), aga samuti mõned mitte-üliõpilased: O. Münther,³⁾ P. Speek ja hiljemini mõnikord H. Pöögelman, M. Martna j. t.

Sellesse Vene revolutsioonile eelnenud ajajärku langeb igatahes Müntheri poliitiline ärkamine pahempoolses suunas.

Tagasi tulles tema ilukirjanduse-toodangule olgu tähendatud, et 1902. a. ilmus „Naljakaalendris“ temalt humoresk „Hilbu-Märt tohtri-ametis“. Järgmistes aastakäikudes ei esinenud ta mitte enam.

Siis töötas ta Tallinnas K. Päts'i juhatusel ilmuva „Teataja“ juures, mille ringkond koosnenud — nagu Ed. Hubel ütleb — mitmekesisest elementidest, kodanlisist ja sotsialistlikest. Ühiskondlikes küsimusis võidud neid kõiki radikaalseiks nimetada. Agiteeritud põrandalustel ja põrandapealsetel koosolekutel, ajalehe juhtkirjades, vestetes, romaanides ning novellides.

1) K. E. Sõõdi trükikoja trükk. Tartus, 1906. 150 lk.

2) See olnud varsti peale 15. märtsit 1901, mil haridusminister N. P. Bogolepov suri Peterburis poliitilises atentaadis saadud haavadesse.

3) Minu harvendus. K. E. S.

Müntheri „Sulejoonistused“ sisaldavad teise loona iseloomu-kirjelduse „Aega küll“. Sellele „joonistusele“ resp. meie oludesse ümberjutustamisele laiemas raamis on Müntheri meelitanud norra kirjanik Arne Garborg oma talupojanovelliga, mis saksakeelses tõlkes ilmunud nime all „Der Lars auf Lia“. ¹⁾

Järgmised, „Sulejoonistustesse“ koondatud 8 lugu võivad siis pärit olla tollest ajajärgust, mil ta Tallinnas elas ja töötas.

*

Otto H. Müntheri ideaal, kord taluomanikuks saada, olevat lõppude lõpuks teostunud: aasta 4 eest ostnud ta Porkuni valda — versta 12 Rakverest — väikese talukoha, kus viinud iseäranis aiapidamise heale järjele. Aga aastate koorma all väsinud ja põdur, käinud talupidamine tal üle jõu, nii et taas linnaelu järele igatsenud ja seks sammegi astunud. Siis tuli aga surm.

Oma „Sulejoonistuste“ teise trüki jaoks, milleks käsi-kirjagi oli mitmeti täiendanud, otsis ta läinud aasta sügisel kirjastajat.

Seni pole raamat — kahjuks — kuskilt veel müügile ilmunud.

K. E. Sööt.

Otto H. Münther'i kirjanduslik isik.

Meie avalikkude tegelaste tee on olnud sagedasti ootamatult käänuline ja mitmesse harru jooksev, seda eriti läinud sajandil, meie omapärase kultuuri loomise algpäevil. Selline on see olnud ka Otto H. Müntheril, kes algas oma mehe-ea lihttöolisena, jõudis siis läbi ainelise kitsikuse ülikooli-hariduseni põllunduse alal ja teotses hiljemini õpetajana, ajakirjanikuna ja muu kõrval lisaks ka kirjanikuna. Paratamatult jätab säärane paljudesse harudesse suunatud tegevus lõppeks igal alal midagi ikkagi võlgu, nii väärtuslik kui teotseja isik eelduste poolest muidu võib ollagi.

Kaheksakümnendate aastate teisel poolel töolisena Krimmis elades nägi Münther oma esimesi katseid kirjanduse alal trükituna. Need olid reisukirjad, Krimmi elu-olu kirjeldised, mis ilmusid 1889. a. „Omas Maas“ ja umbes samast ajast alates ka mujal. Aga need Müntheri vähenõudlikud palad kadusid ajalehe „seda ja teist“ nurga naabruses, nagu oli autor isegi proletaarlasena kadumas

1) Ernst Brausewetter: Nordische Meisternovellen. Berlin, 1898.

võõra rahva keskele. Hiljemini on kirjanik valgustanud seda ajajärku novellis „Keldris“ ning õhanud seal ühes oma seltsilistega: „Olime prügi, millega teesid silutati, et paremal seltskonnal kergem sõita oleks!...“ („Sulejoonistused“, lk. 39).

Silmapaistvam kirjanduslik tegevus algas Müntheril alles siis, kui ta oli pääsenud välja kehviku „kooljakeldri“ õhkkonnast ja jõudnud iseseisvamale jalale sajandite vahetusel Tartus ja Tallinnas elades. Varemini reisukirjeldistega ilukirjanduse rajamaile jõudnud, astus Münther nüüd sammu edasi ning algas katsetamist tagasihoidlikkude novellettidega. 1898. ja 1905. a. vahemal avaldas Münther katseid selt alalt „Postimehe“ lisa, „Rahva Lõbulehes“, K. E. Söödi „Naljkalendris“ ja „Teatajas“. Hiljemini on paremad neist katseist ilmunud koguna pealkirjaga „Sulejoonistused“ (1906). See kümme lühemat teost sisaldav kogu on jäänud esimeseks ning ühtlasi ka viimseks Müntheri eriraamatuks.

1900. a. ümber sigis meil tugev huvi Maupassant'i, Tšehhov'i ja Aho' väikenovelli vastu. Tõlkeid neist autoreist ilmus vist eranditult iga ajalehe joone all. Ühtlasi tekkis neile väliskirjanikele terve rida kodumaisi jäljendajaid, kellest küll suurem osa juba ammu on vajunud unustusse. Korra moodi läinud, arenes see laad omaette edasi, välisest eeskujust otsekohese olenevuse kaotades ja aja kestel ikka tühisemaks muutudes ning labastudes.

Tavalisest suurema omapärasusega käsitlevad sel ajal novelletti O. H. Münther, Jaan Lintrop, Jaan Lattik ja Ansomardi. Esimest loendatuist eraldas muist visandikirjanikest — nagu nimetab neid M. Kampmann — kõige pealt ühiskondliku võitluse idealism, millele oli pandud teadlikum alus Tartus (nagu märgib K. E. Sööt) ja mida oli süvendatud pärastpoole Tallinnas „Teataja“ juures.

Ühiskondliku võitluse tendentsid ei tungi Müntheril esile kaugeltki küll mitte säärase teravusega kui Wilde'l või Peterson'il, aga nad on siiski olemas. „Juubilaris“ ja „Tervitajais“ käsitleb Münther talupoja ja saksa mõisniku vahekorda, kummalgi juhul mõisniku omakasupüüdu paljastades. Novellides „Ponku“, „Keldris“, „Siina“ ja mõnes teises on jäänud kurnajad lähemalt konkretiseerimata, nende kohta maksab ainult üks üldisema sisuga tunnussõna: rikas. „Üks nendest“ mõistab hukka eestlastest tõusikute närususe kahes isikus väljendatuna: ühelt poolt rahatõusikus — hoolimatult üle paljude üles roninud mõisaomanikus Amberg'is, ja teiselt poolt vaimutõusikus — talutarest päri-

nevas, aga seda põlgama õppinud doktor Kahl'is. Aga nende „sulejoonistuste“ kõrval, mille tendentsid vähem või rohkem pealesundivad, leidub paar (enne kõike „Õömaja onu juures“), mis juhuliste väljalõikudena elust on täiesti sihita. Irriteerivaiks ei saa aga Müntheri tendentsid siiski peaaegu mitte kunagi. Suuresti nivelleerivad ta löökmõtete teravust ohrtrasti erinev kirjeldav element oma rahulikkusega, tagasihoidlik huumor ja erapooletu tõe-ütlemine ka kurnatavaile.

Mõtte liigselt sihilikku paisutamist on takistanud Müntheri piinlik tõsielu jälgimine. Paljud ta „sulejoonistustest“, nimelt minavormilised, paistavad olevat otsekohesed tõetruud autobiograafilised väljalõigud. Aga tõsielust võrsunud ja suuremate muudatusteta on kopeeritud arvata-vasti ka mitmed teised. Osa novellide kohta tõendab seda ka M. Kampmann: „Mõned intelligentide kujud, mis siin esitatud, on kirjaniku ümbrusest Väike-Maarjast pärit ja peast jaluni tõsise elu järele joonistatud. Isegi nimesid ei raatsinud ta tundmatuks muuta“¹⁾ (M. Kampmann, „E. kirj. peaj. III, lk. 241).

Tööde kompositsiooni juhulisus on veel üheks lisatõenduseks „elust mahakirjutamisest“. Ainsa kirjanduslikult kindlamini organiseeritud, ümmarguse asjana võib nimetada novelletti venivast Siilimäe Reinust, aga selle puhul on K. E. Sööt tõendanud Arne Garborgi mõju olemasolu.

Teiste visandimeistrite hulgas on Münther igatahes üks väljapaistvamaid, eriti oma algupärase sõnastusviisi poolest, kuigi selles värskuse ja uudsuse kõrval leidub küllaltki ebatasasusi, isegi langemisi romantiliste võtete piiridesse.

1908. a. ilmus ajakirjanduses teateid Müntheri kavatsusest kirjutada pikemat jutustist „Esimesed pääsukesed“, aga see teos on jäänud kirjutamata, vähemalt avaldamata. „Noor-Eesti“ III-da albumiga pääses maksvusele uusromantism ja see vool tõrjus kõrvale realismi ta tähtsamategi esindajate kaudu, hoopis rääkimata Müntherist ja ta vähenõudlikust laadist.

Ühel ajal novellidega ilmus Müntherilt ajalehtedes artikleid kirjanduse alalt. Need näitavad, kui elavat huvi tundis Münther eeskätt kaasaegse väliskirjanduse vastu ja kui põhjalikud sellekohased teadmised ta oli omandanud. „Teataja“ lisalehes 1904 ilmusid Müntheri kirjutistest kaks pikemat: „Uuemad voolud põhjamaade kirjan-

1) Minu sõrendus. O. U.

duses" lähema käsitlesega Björnson'ist, Ibsen'ist, Kielland'ist ning Lie'st ja suuremat autorite hulka haarav „Uuemad voolud Daani ilukirjanduses“. Muu seas oli Münther ka see, kes avaldas esimese eestikeelse tõlke Knut Hamsun'ist „Rahva Lõbulehes“ 1900.

Nagu mäletab Ed. Hubel („Looming“ nr. 3, 1929) on Münther esinenud väliskirjanduse üle ka loengutega. Silmapaistvalt lai ülevaade kirjandusliikudest liikumistest ja vooludest kinnitas Müntherit tema tõekspidamistes, sundis eriseisukoha fikseerimisele meile jõudnud uusromantismi kohta ja viis ta viimaks avalikule sõnavõtmisele „Noor-Eesti“ vastu. Ja 1910. a. avaldaski Münther Otto Minor'i nime all albumis „Ääsi tules“ II juba väliselt tüsedat kirjutist „Uusromantismus ja Noor-Eesti“.

Kohatistele tasakaalust väljalangemistele vaatamata on see artikkel ainsaks tõsisemaks „Noor-Eesti“ arvustiseks, mis teostatud kindla ühiskondliku ilmavaate ning sellega süsteemi viidud kirjandusliikude veendumuste najal.

Esijoonel annab Münther ülevaate Lääne-Euroopa uusromantismist, märkides selle voolu olulisemate tunnustena Nietzsche'lt pärinevat individualismi, palavikulist elamuste otsimist eriti erootika alal (vrđl. A. Anni' „intensiteeditung“ — „Looming“ 1928: „Elu ja luule põhijõud“), absoluutse vabaduse nõuet, kalduvust müstikasse, tungi loodusesse, ironilist suhtumist argipäeva-ellu ja lahtilöömist sellest ning vormilise külje ülihindamist. Edasi „Noor-Eesti“ arvustamisele asudes toetub Münther peamiselt „Noor-Eesti“ III-dale albumile, puudutades selle kõrval lisaks veel ainult Tammsaare novelle. Nende teoste kaudu avalduvad „Noor-Eesti“ püüded leiab Münther täiel määral vastavat Lääne-Euroopa uusromantismi sihtidele. Aga kuna isegi Lääne-Euroopa modernistid ei leia valju arvustaja heakskiitu, siis seda vähem võivad poolehoidu loota kodused novaatorid. Vaimliselt olla noor-estlased jõudnud täieliku nihilismini, kaotades usu nii töörahva tulevikumissiooni kui ka kodanlaste tõdedesse. Niimoodi ideeliselt kõigest kodusest lahtilöönuna ei suuda nad pakkuda midagi oma: „Meie esteetide kirjatöödes puudub kõik see [=oma] täiesti. Need pole muud kui moodsate kirjanikkude tööde järelaimamised, mis kauni koorega ilustatud on, aga sisuliselt midagi ei paku. See ei ole Eesti kirjandus, vaid eestikeelne kirjandus“ („Ääsitules“ II, lk. 149—150).

Ometi ei jäta Münther kirjanikule vaba valikuvõimalust parem- ja pahempoolse tõe vahel, vaid ta nõuab kirjanduslikult teoselt, kui seda ei taheta jätta lihata ja vereta,

kindlasti „revolutsioonilist [=sotsialistlikku] ajavaimu“. See vaatekoht määrab loomulikult juba ette Müntheri lõppotsuse „Noor-Eesti“ kohta, andes ühtlasi ka kindla suuna autori tulevikuaimlustele: „Nad [=esteedid] keerlevad kui nõiaringsis ja ei pane elu, vaid teatud ilukirjanduslisi voolusi tähele. Elu läheb edasi ja viskab esteedid, kui nad endid elu järele ei paenuta, nagu veevool laastud kõrvale ja sünnitab uusi jõudusid, kes elu sügavamalt tähele panevad, ta edenemise põhjuseid mõistavad, ilukirjanduse tähtsusest elu kohta aru saavad ja ilukirjandust elust väljapoole ei taha viia. Need jõud jätavad ilukirjanduse maa peale ja annavad elust tärrganud aadetele kauni, realistliku kuju. Kui palju meie esteedid neile pärandust jätavad, seda näitab tulevik“ (lk. 171).

Kindlaks võetud ühiskondliku idee vaatekohalt „Noor-Eesti“ mitmesse harru jooksvat tegevust arvustades on Münther olnud nii mõneski otsuses ülekohtune, aga teiselt poolt on ta terava tähelepanuga märkinud väga põhjendatult ning tabavalt meie uusromantikute puudusi. Suurtes joontes õieti on ta tabanud ka uusromantismile järgnenud tänapäeva-kirjanduse ilme.

Müntheri toodang on jäänud väikeseks, kuigi ta on näidanud silmapaistvaid eeldusi-võimeid nii arvustajaks kui ka ilukirjanikuks ja kuigi ta pole saanud maitsta arvustuse teravusi, nagu nii mõnigi teine kaasaeglane. Jääb esialgu lahtiseks küsimuseks, kas ta on teinud katsetki oma isiku täielikumaks väljenduseks kirjanduslikus vormis. Võib-olla annab ses suhtes osaliseltki selgust Müntheri järelejäänud paberite otsisklemine ning läbivaatamine. Ed. Hubel on seletanud Müntheri vähest toodangut kirjaniku passiivse iseloomuga, mis vajas teotsemiseks välist tõukejõudu. Ja ühes Hubeliga tuleb kahjatseda, et Müntheri unistused, olid need realistlikud või romantilised, ei leidnud kehasust kirjanduses.

O. Urgart.

Kirjanduslik ülevaade.

A. Saal: *Hilda*. (Valitud kirjatööde kogu VI.) Ajalooline jutustus XIV aastasajast. Tartu, 1929. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Hind 1 kr..

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastusel ilmuvad uuesti mitmedki meie rahvusliku ärkamisaja esemlikud teosed, mille esimene trükk on saamas haruldaseks. Üheks ääraseks uuendatud autoriks on A. Saal. Tema tüsedamate romantiliste minevikukujutiste kõrval on nüüd teises trükis ilmunud ka mineviku-episoodiline „Hilda“, esimene osa, mis trükiti esimest korda Tallinnas 1890.

Nagu teose ala-pealkiri määrab ja nagu ka autori eelmärkuses „Lugejale“ vihjatud, peaks „Hilda“ põhiteema olema ajalooline — 1343. a. jüripäeva mässukatse. See restaureeritud „Renneri Liivimaa ajaraamatu“ ülestähendis vääraks kui ajalooline fakt probleemiasetust ka luulekirjanduslikult. Ometi on Bornhöhe vastav katse „Tasuja“ näol äpardunud autori sule alaeasuse tõttu. Samuti on käesolev Saali teos otsitult ja enam nagu eelmärkuse kaudu ühendatud jüripäeva-mässuga, kuna teose motiivistik pole kunstikavatsuslikult ühendatud mingisuguseks ajalooliseks süžeeks. Faabula põhiarengul pole otseselt midagi ajaliselst ühist 1343. aastaga ega selle jüri-ööga ja ruumiliseltki on ühendus meie kodumaaga otsitav, olgugi et „Harjumaamehed — on koos Paala¹⁾ külas“ ja et Wilken von Ilsede on Järva maaülem ja Gosvin von Hercke — Viljandi komtuur.

Nii ootab meie kangelaslik kunstieepos ikkagi andekaid viljelejaid.

A. Saali „Hilda“ ei paku oma faabulaga ajaloolist huvi, aga ometi väärrib tähelepanu teose sotsiaalne tagapõhi ja sellel pinnal tekkiv võitlus, võitlus talupoegade ja maaülemate-mõisnikkude vahel. Vald on vaenuleeris mõisaga. Kõik inimlikud vourused, moraalsed jõud on valla leeri vahedateks relvadeks. Kõik julmused, häbematused, trots ning ülekoos on mõisa leeri lipukirjades. Ja salapärase tondiloss oma maskeeritud haldurkonnaga, luukambridgega ning salateedega neelab ärksamaid rahvapoegi, terasemaid talupoegi ja sogastab vett, sest „sogases vees on hea kalu püüda“. Küla on jõuetu, sest sogase vee püünisesse langeb ühiskondlik ettevõtegi — mässukavatus Paala külas. Pettus, kurikavalus avätleb noore ning julge Viboanegi lossi luukambrisse kõdunemisele. Ta paigutatakse samasse keldrisse, kus varisenud Eesti vanemate võsu Mando — Viboane isa. Hirmsas janus ja igaveses pimeduses on sissemüüritu enne lõppu suutnud kivikilluga kirjutada seinale oma surmakolledusest. Ja uued vanded, uued needmised kajavad surmakeldris.

Teose lõpul hakkabki „viimse kohtupäeva“ kaunis kuma särama. Mõisaleeris võrsub ära-andja. Maa-ülema Wilken von Ilsede tütar Hilda on imenud talueidest-amme „rinnapiimaga enesesse igavest viha ja põlgust oma vere vastu“. See rinnapiim, eesti muinasjutud ja kangelaslaulud Hildale olid amme kättetasu mõisale oma mehe eest, kelle Hilda isa Wilken von Ilsede oli lasknud surnuks peksta. Kasvatus kannab vilja: Hildast saab desertöör. Ta teeb lõpu mõisa eba-ausale salaluurelisele võitlusele. Hilda loodud soodsal silmapilgul ilmuvad vastuhakkamiseks organiseeritud talupoegade meneteckel-kujud püha Antoniuse pildile, saavad „tondideks“ tondile-mungale, Wilken'i orjale Gosvin'ile, ja „ta on kinni võetud — ta on võidetud!“ Oodatava võitluse algusega lõpebki teose faabula. Massilise intriigi haritipud jäävad avastamata.

Mis puutub Saali „Hilda“ karakteristikasse, siis on siin tegemist skemaatiliste äärjoonestistega, kus ühe leeri kujud on laetud headuse-, teise leeri omad — kurjusevaimuga. See on oma aja tendents: ori on hea, isand — kuri. See teeb inimlikult veretuks nii mõnegi kuju.

Teose motiivide üldises kompositsioonis leiame mõndagi kuns-

1) Minu sõrendused. A. V.

tiliselt ebamäärast, motiveerimatutki, otsitut, mis irriteerib tänapäeva nõudlikumat lugejat. Aga — mineviku seisukohalt tähtis meie primitiivsem jutustis vääril ometi trükitehnilist jäädvustamist. Sest seda võitlust, mil talupoeg põlnud veel inimene, mille langevat lõppu meie vanad vanaisad-emad mäletavad veel oma isiklikest kogemust, — seda võitlust peavad kuidagi mõistma me lapsekki. Ning seda võimaldab teataval määral Saali „Hilda“.

A. Vaigla.

Oskar Luts: Udu. Jutustus. Noor-Eesti Kirjastus, Tartus. 271 lk. Hind 2 kr. 75 s.

Mitme aasta jooksul rändab Luts ümber ühe probleemi: kõlblas kokkuvarisemine. „Iilingus“ satub Elmar Lipstok elu nõiakeerdu, mingi „paha vaim“ kisub teda kuhugi, esmalt meelitades, hiljemini hukutades, halvasti lõhnavat mürki pritsides. Naised ja viin, vanade elumeeste lentsõna, Lutsu tegelaste pae-murru-augud, kust ei ole väljapääsu. Luts laseb neid küll „happy end“i“ kaudu välja pääseda, aga mina ei usu seda. See on kunstlik, see on teine Lutsu viimase aja teoste üldpahe. Esimene on see, et sageli tunnend end vestet lugevat. „Vähkmann ja Ko“ stiil elab tugevasti ka „Udus“. See on õieti mingi kompromiss „Kevade“ tõsiste lehekülgede stiili ja „Uhuu“ visandite stiili vahel. See on libe, tõesti lutsulik stiil, kuid tal on sama mudamaik juures, mis jõelutsulgi, kes kuulub kolmanda järgu kalade hulka. Need kaks üldnõrkust loovad kriitikalindile paar tugevat, pikka miinust.

Kuid jälgime sisu ja sündmustikku, et jõuda pisutki lähemale autori inspiratsiooni allikale. Tunduv on raamatus tahe näidata alkoholi mõju. Sel puhul tekib tendentsist õige pisike illusioon. Kuid siiski tekib. Luts on olnud nimelt kaastundlik nende alkoholijüngrite vastu, eriti mis puutub Helger'isse. Ja Helger on ju üldse Lutsu lemmiknõrkusi. Pehme, sentimentaalse, tahtejõuetu iseloomuga mees on ikka ta teoste kesk-kuju. Tuleb meelde üks üliõpilane Lutsu „Andrese elukäigust“ (nime enam ei mäleta), kes „käib nii, et tulejuga taga“, teeb tööd „raginal ja mühinal“. Sellised mehed ei ela Lutsu teostes peategelastena, vaid jäävad statistideks, mööbluks, kellele kingib autor oma raamatust vaid mõned read. Lutsu hinge-elu laad on juba säärane, mis ei kannu tegevaid, terveid, optimistlikke inimesi. See on psühholoogiliselt selge, kuid esteetika vihased seadused ei sobi sellega. Sest siin on kor d a m i n e. Ja tõesti, Helger on meile nii imetuttav, et nii väga ei kisugi kaasa tema kõlblas langus. Sellisel hakkas kõrtsiteed tallama ka „Olga Nukruse“ peategelane, kurvalt, spliin hinges, sentimentaalsus saatjaks. Elutihedad ja kompaktsed on aga alati leheküljed, kus ta maalib mülgastest värvikaid pilte, tabab hästi ja õieti joomakire võnkumisi, näitab joomarite välist elu kui groteskset filmi. Vastik valge viina lehk hõljub neil lehekülgedel.

Luts püüab näidata, et ta lemmiktüüp ei sobi sellesse õhkkonda, ja ta tundub seal tõesti võõrana. Sealt vahelt peab otsima traagikat, mille Luts on jätnud sõnastamata, ehk kui on sõnastanud, siis vestelisse vormi, mis hävitab traagika.

Helgereid ei ole tänapäev kuigi palju. 95% alalisest kõrtsikülalisest on tsüünilisemad ja brutaalsemad kui tema.

Enam tänapäeva-inimesed on Seitz ja Beerends. Esimeses näen korduvat vana Tiikmanni jooni „liingust“. Too härra on kokkuvarisenud ärimehe tüüp. Mitte tahtejõuetuse pärast pole ta saanud viinaohvriks, nagu Helger, vaid kindlasti mõnel muul põhjusel. On ju temaski lüürikat, kui ta deklameerib:

„Невольнo к этим грустным берегам
Меня влечет неведомая сила“,

kuid see on viinaklaasist juurde kasvanud lüürika ja poeesia. Too vettinud südamega, elukutseline joomar ei tunne iialgi sääraseid kõlblaid piinu ega valusid kui Helger. Ta pohmelused pole kunagi nii õudsed ega kaatrid ülepäästamatud. Ta tapab mõne „väikese kuke“ — ja asi on jällegi korras.

Helger aga ei saa kuidagi jagu pohmelusest, ka peaparrandamise puhul vaevab teda „paha vaim“; mingi udu, tume, mürgine udu hõljub tasa ajus ja südames.

Helgeri sisetundeks on Boodo, ta väike poeg. Väikestest inimestest kõneleb Luts alati teatava intiimsusega; see on kaunis ja peen toon ta proosas. Mudilastest kõnelemisel muutub tint elavaks vereks; aimad, et on tabatud millegi, kellegi algolemuse, sügavamat tuuma. Boodo märgib Helgeri hingese võnkumisi otsekuise seismograafi. Naine teeb etteheiteid sõnadega, aga poeg on ise elav etteheide. See on armastus, mida tunneb Helger lapse vastu. Tolle armastuse, idüllilise, rahuliku järele tuntaksegi igatsust Lutsu mitmes teoses. Too pole mitte mingi ülilaise, jumaliku, õilsa õnne igatsus, ei, vaid üsna perekondliku, võib vahest tundudagi: väikekodanlise õnne igatsus.

Haruldaset selgena näed teiste kujude hulgas ka Kooba't — vana kantseleirootti, omamoodi Akaki Akakijevitši, kes osalt meelde tuletab Arthur Roose „Võhrupesa“ peategelast.

Ja tüüpilist on leitud ka Liisas — vanas korporatsiooni pereemandas, alati rähklevas ja tuulispeana keerlevas vanatüdrukus. Samuti on ka Korn, too auväärt bürger, tasakaalus ja mõistlik igapidi.

Kõik need kuidagi juhtuvad Helgeri eluteele, Seitz'iga eesotsas, kes saab ta võrgutajaks ingelkuradiks. Saadanlikum nende hulgas on elumees Beerends, kes püüab Helgeri naist oma hümide rahuldamiseks. Too on tänapäeva ärimehe tüüp, kelle tahtejõudu pole alkohol suutnud veel ruineerida. Alguses on ta võrgutaja ja hiljemini naerab ning põlgab langejat, sest ta ise tunneb end tugevana. Tollesse blaseerunud elumehesse on Luts sulgenud midagi tülgastavat. Beerends'ile seisab ligidal ärimees ja direktor Kilbe, letitagune lajutaja, tõusiklikku suurusehullust põdev rahajõmm. Hea on pilt tema laaberdamisest ja lajutamisest kõrtsileti taga.

Naised elavad Lutsu teostes ikka päevapoolel. Nad on süütud, õrnad, valged, madonnalikud. Mäherdune kena perenaine on proua Helgeri Loomulik, et tema ongi see, kes suudab teha romaanile õnneliku lõpu. Tihti on mulle Lutsu naiste puhul meelde tärnanud Turgenevi naised. Nende puhul, süütu ilmasuhtumine on kuidagi sarnane. Natalia Ivanovna, kes on kuidagi abitum, väetim, on lõpuks ka üllas kangeline ja hakkab Seitz'i kõrtsivõlgu tasuma. Kuid vähestel meestel on nii palju usku naise vooruslikkusesse kui Lutsul. Peaks ikkagi pisut inimlikum olema ta naiste käsitus. Milleks võõbata neid ikka ja alati perekonna-madon-

nadeks! Kas Luts ei tunne hästi naise anatoomiat ja füsioloogiat? Suurel määral on see tingitud sellest, et Lutsul on ka nais-lemmiktüüp, ja see ongi madonna. Tal on ju naise ka teissuguse hinge-elulise koe ning toimega, aga domineeruvad on ikkagi neitsiliku naeratusega lemmiknaised. Ent korduvate lemmiktüüpide vastu peab arvustus võitlema. Variatsioonil ei tohiks kirjanduses eluõigust olla, kui ta pole kuidagi avaram ja sügavam originaal. Lutsu lemmiknaised on aga tihti üks teiselt otsekui kopeeritud.

Lõpuks jõuame kurvale veendumusele, et vähe on uut Lutsu „Udus“. Tema moll-toonis raamatud on kõik kuidagi sarnased. Mitme aasta jooksul ja mitmel korral on ta lahastanud ning mitmes variatsioonis paberile joonistanud oma mees- ja nais-lemmiktüübi hinge-elu ja iseloomu. Algkujuks on Arno Tali „Kevadest“. Kurja ennustusena kõlab osund Lutsu „Suves“ autori kirjanikusaatusel kohta: „Nagu näed, ei teinud minu iseloom mingit ootamatut hüpet, vaid kordus sama laulu refrään,¹⁾ mille toone mäletan veel koolipõlvest.“ Sama laulu refrään kordub igal kirjanduslikul hooajal Lutsu juttude töökoja ähmaste akendega saalis.

Sellest hoolimata on „Udu“ ometi värske raamat, mida loed huviga. On ikkagi uus raamat, sest narkooside tarvitamisest on meie belletristikas vähe juttu. „Siuru“ päevil laskis August Gailit oma fantastilisi kangelasi, klaune, faune ja menaade juua ning määrtseda. Kuid see oli aja meeoleolu kerge tabamine, mitte süüvimine reaalsesse ellu. Luts kirjutab joominguist ja alkoholi piinavast mõjust realistina. Need on akuutsed küsimused, mida ta „Udus“ siiski lahendab. Meie linnas ja külas on viinal suur tähtsus ja joobumus alkoholist on peatükk eestlase hingeelust. Kõrtsides ja mülgastes käib harilik kodanik, käib seal juhuliselt; peale selle on aga eriline kõrtsipublikum, joomariprofession. See on huvitav miljöö, millest on Venes õieti rohkesti kirjutanud A. Kuprin.

Luts andis pilte napsitamisest ja viina kummardamisest juba „Andrese elukäigus“. „Pummelungid“ ja kommersid meie väikekodanlikes seltskonnas on tal pildistatud „lilingus“ ja „Ants Lintnris“. Salaviina-urgastest on värvikad pildid „Olga Nukruses“. Käsitöölise viinatraagikat kujutab ta teoses „Õpilane Valter“. Leheküljed, kus mürgeldab kõrts, on Lutsul ikka tihedad ja sitked. „Udus“ katsub ta laiemas ulatuses esile manada alkoholi veetlust, kirjeldada joobnud inimese psühholoogiat, õudseid pohmelusi, kõlblat kannatust viina pärast, „siidivendade — boheemlaste“ kaleidoskoopiliselt viina-aurudes virvendavat elu. See on osalt õnnestunud, osalt pealiskaudne. Helgeri andumine viinale sünnib liiga ruttu, ta majanduslik varisemine samuti viburi kiirusega. Kui inimene on juba täisealine ja pole alkoholi tarvitanud, siis ei sünni alkoholiga vennastumine ikkagi nii pea, hoolimata tahtejõuetust ja nõrgast iseloomust.

Teos oleks olnud kahtlemata haaravam siis, kui alkoholi teenimine oleks tihedamini seotud ajajärgu sotsiaalse elu võnkumisega. Traagika, suur traagika, mis peitub alkoholi tarvitamises, oleks kerkinud siis enam esile. Tundub, et Luts kõneleb „Udus“ ikkagi enam alkoholi mõjust, kui sügavamaist põhjust, miks teda juuakse. Ses ainevallas võiks pakkuda ju haarava ning sügava romaani, täis pürutavat tragismi, kui kirjaniku elamus põhjani tun-

¹⁾ Minu harvendus. I. R.

giks nende psühholoogiliste ja sotsiaalsete algallikate juurde, mis põhjustavad joomist, narkootiliste ainete tarvitamist. Et Luts kirjeldab peamiselt alkoholi mõju, siis tundub teos tihti moraliseerivana. Moraliseeriva tendentsi alusmüüriks on aga veel happy end. Ühtlasi on see kunstilise kompositsiooni täiesti nõrk külge. Ja lõpuks psühholoogiline vale: naise hea sõna peale ei kao veel päeva pealt alkoholi-udu.

Lõppmulje „Udust“ on see, et teos on ikkagi hea jutuvestmine. Aine käsitlus on kerge ja pealiskaudne, välja arvatud kõrtsistsejate ja mõne pohmeluse-meeleolu käsitlus. Teiseks on rahuldamatust põhjustamas rabelev, vestlev stiil, mitme meetodi segipaiskamine, sentimentaalsed kõrvalhelid. Lutsu loomingusse on mõni aeg tagasi ilmunud hädaohtlik snobismivaim, mis jätab halbu jälgi ta teostesse. Tundub, et Luts mängib oma anniga, naljatab, teeb oma moll-toonis teoste kirjutamisel Tootsi vempe.

Kuid ei saa maha salata kunagi neid jubedaid meeleolusid, mida tihti tundsin „Udu“ lugedes. Ei saa salata, et olen ihalnud seda nõtket ja lainetavat, piltide, mõtete, kujutluste voolamist ses teoses, kus kõneldakse joobumistest ning pohmelustest, mille järelle inimene ise igatsust tunneb ja siis neid kunstlikult tekitab salapärase, õnnetoova, mürgise ja hirmsa vedeliku maitsmise abil.

Ilmar Reiman.

August Mälk: Surnud elu. Noor-Eesti Kirjastus, 1929. 145 lk. Hind 190 senti.

Kui saadi lugeda omal ajal „Surnu surma“, leiti, et nüüd vast on pääsenud tuksuma Mälgil pärissoon: uudne aine, tugev esitusviis ja terviklik mõju põhjustasid selle arvamuse. „Surnud elu“ ilmumisel sarnastati teda „Surnu surmaga“, ühe sõnaga: et taas on Mälk pääsenud omale alale.

Iga uudne aine äratav tähelepanu, ja kui Mälk tõi platsi pidalitõbised, siis hakkas ta kirjanikuvõitlus kalduma tunnustamise ja võidu poole. Vahepeal on Mälk kirjutanud mitmeks raamatuks palju paberit ja tahes-tahtmata küsid: ons ta võiduteel?

„Surnud elu“ algusleheküljed avavad paljude võimalustega perspektiivi: pidalitõbilast pääseb tervena välja Peeter; segaste südametega ja kaotatud peadega ootavad teda paratamatuse tuhmis ärevuses tema endine naine ja selle praegune mees. Ning lapsed kummaltki isalt. Kas tuleb nüüd taplust ja verevalamist? See oleks küll oma jagu traagiline, kuid tavaline, ja Mälk astub salajamat teed: naine kahe mehega jääb ühe katuse alla. On võimalusi imitsevaks traagikaks ja siis mõjuvaks lahenduseks. Kuid siit lähevad lood kõige harilikuma liha teed. Peeter sammub alistuvalt kodukülalt võõrsile, higitab päevliku leiva eest, veab elu ärsinult ja usutult haa poole ning peale mõnd lihasse-luusse lõikavat äpardust tõmbab enese oksa. Ta on hingetraagikaks liiga rõmp ning jõuetu ja ka tegeliku elu käik on kõige harilikum virisemine. Raamat ei suuda tema siseelu jälgida kuigi elavalt ega huviäratavalt.

Nii siis võimalustega algus, aga verevaene hargnemine, ja üldiselt ei sisalda raamat uudsusärevust. Vähetarvitatud ainst — pidalitõbiste elust — on hakatud ehitama hoonet, mis ootuste kiuste ei ole sirgunud mõjuvaks kaunisheitseks, vaid sellest on saanud üsna harilik ja lihtne ühekordne maja.

Aga ka lihtne ehitis võib olla meeldiv ja vaimutõstev. Siin aga tulevad ilmsiks autori pärispatud ja rikuvad asja ära.

Nimelt valitseb Mälgi kõigis raamatuis järgmine nähtus. Mine tea kust saadud, kuid Mälgil on esteetitsevat joont: ikka ta sõnastab mõne loodusenähtuse või hingeavalduse võimalikult „kaunisti“. Paraku on see pahe nii üldine: juba koolikirjatöist algab kätteharrjutamine ja pärast annab suurem hulk raamatuid sellele lisa. Igatahes võiks kunst selgeks märksa mitmekesisemalt. Vähemalt võiks arendada šabloonitakus siblivast diletantsusest oskuslikumaid, professionaalsemaid võimeid.

See kaunist-otsiv sõnaseadmine rikub Mälgil üsna palju. Rikkus „Anne-Maries“, „Ristitegijas“, rikkus kõigis vahepealseis romaanis, ja see sala-auk on ka „Surnud elu“ laevukesel võtnud erksa sõiduhoo. See külgekasvatatud ilusataotlemine segab teiste tarvilikkude joonte mõjuvat arengut: nagu mingi odav lõhnaõli rikub ta ära teose õhustiku, võtab verevaeseks, veab tervikule igale poole segavad-haprad niidid sisse.

Kui Mälk ja palju teisi roogivad välja verreharjunud pinnatu ilustamisaotluse, siis saab nende luulehobu küll üsna omakohasema sõidu. Ja järgneb tulemusi: kas ei saa midagi, kui pole tõsiselt andi, või saab mehest asi.

„Surnu surm“ äratas kindlaid lootusi, aga „Surnud elu“ pole mitte mõjuv teos, kuigi pidalitõbiste aine on võetud siin laialt käsitlusele.

Keskmise jutustisena, nagu neid kirjutatakse ostmiseks kümneid, on Mälgi kõnesolev raamat mitmetegi voorustega. Esiteks on tas head dialoogi. Näit. juba lk. 8, 9. Dialoog on puhas ilustavast elemendist; siin on kuju võtnud elulised tähelepanekud: on vormi, on ka sisemist jõudu. Teiseks pakub oma jagu huvi pidalitõbiste elu-olu; teatakse seda ju vähe, ja Mälgil on selt alati hinnatavaid tähelepanekuid, kuigi pidalitõbila ise jääb siin vaatlusest täiesti kõrvale. Kolmandaks kirjutab Mälk korrektselt literaarsusega, nii et keskmise lugemismaterjalina suudab „Surnud elu“ täiesti võistlust pidada teistega.

Kuid ikkagi jääb üks põhihüda: Mälk on oma teostes jõuvaene ja allakäiv: ikka närbumine, ikka hukkumine. „Kesaliblik“, novellikogu „Anne-Marie“, „Õnnepagulane“, „Hukkumine“, „Läbi öö“, „Surnud elu“ — ikka pole usku tegelastel enestesse, ikka puudub elamiseks hingelist ja kehalist jaksu. Energia baromeeter ei suuda tõusta keskkohanigi, rabeleb pisut ja vajub juba üsna longu. Vähe on teoses jõudu, mis võidaks lugejat.

D. Palgi.

Arvid Lydecken: **Tähtede maailmas.** Soome keelest tõlkinud Ann Tam m. E. Kirjand. Seltsi kirjastus Tartus, 1929. 67 lk. 90 s.

Raamat pedagoogilise sihimäärusega fantastikat, kuulub seega lastekirjandusse. Selle suunavad ideed on rõõm, ilu, harmoonia, armastus, vaimsus, meelesuurus, loodusetunne, ühe sõnaga — iseloomu ja kasvatuse ülimald ideaalid. Kõike seda head soovitakse lastele vahtlikult lähedale tuua ja õpetada Maa ja Marsi vaheliste liiklemisvahendite avastamise, kahe planeedi asukate kõrvutamise ja hädasunnilise ühtesulamise kujutamise. Muinaskreeka jumalatega ja täiusliku inimeskulptuuriga sarnlevad marslased on ideaalseiks

eeskujudeks halvule ja madalaile maistele inimestele, kuid nende ühtesulang annab rõõmsa lootuse, et ka Maal nüüd rumalus, inetus, materiaalsus, sotsiaalne ülekohtus, isikuline ja rahvuslik kitsarinnalisus jne. kindlasti kaovad. Fantaasia siin on siis tahtlikult seotud pedagoogilisse kammitsasse. Keskkohas oma maa ja rahvas, soome perekond, soome laps isa-ema-tädidega; rahvuslikku meelsust ja uhkust selle paremas tähenduses ei unustata ikka ja ikka rõhutamast. Peategelaseks soome insener Mauri Tanhua, maailmapäästja ja selle hilisem valitseja. Muidugi on ka karakteristika kasvatuslikele kavatsusile kohaldatud, valitud ainult neiks sihtideks tähtsaid jooni. Ei puudu huumorit, eriti üksikute rahvuste arvel, kuid see tundub kaunis lahja, vähemalt täiskasvanud lugejale. Sisuliselt ei haara fantastika liiga kaugele ette, liigub praeguste liiklemisvahendite ja tehniliste ideede täiuslikkuse suunas, kusjuures taotellakse tehnika ja vaimu harmooniat. Pakkudes lapse fantaasiale materjali ilmaruumi avaruste vaatlikuks kujutlemiseks tehakse seda väga lihtsustatult, küsimata ajalis-ruumiliste määruste ligikaudseltki täpsusest. Kujutlusainest ei ole puudust, seevastu on tundemõju vahendid nõrgad, nähtavasti teadlikult. Jutustisel on selgroogu ja ta omab kõiki kirjandusliku kompositsiooni tegureid, kuid erilise ülesande ja sisalduva tendentsi tõttu pole ta kirjanduslikud väärtused rõhutatud ega silmapaistvad.

Noorsooraamatuna on see moodne muinasjutt vististi oma ülesandele vastav, lisaväärtustena rohked illustratsioonid, hea paber, maitsekas välimus ja prl. Ann Tamm'e ladus ja hoolikas tõlge. Raamat esindab ala, milles Soome meist kaugel ees. Neil on sel alal juba rohkesti algupärast ja omakohast, kuna meie ikka alles elatume tõlkeist, nagu on käesolevgi.

Lydecken — Soome meiepäevine tuntumaid noorsookirjanikke — on umbes tosina aastate jooksul kirjutanud kümnekonna seiklusainelist juttu ja näidendit noortele, mis enamasti ilmuvad juba korduvais trükkides.

A. Palm.

Н. П. Андреев: Указатель сказочных сюжетов по системе Аарне. Ленинград 1929. Издание Государственного Русского Географического Общества. Отделение этнографии. Сказочная комиссия. 118+2 lk. Hind 1 rubl. 75 kop.

Veel läinud aastal ilmus Folklore Fellows Communications (F. F. C.) sarjas Lõuna-Euroopa rahvaste kohta kaks Antti Aarne' eeskujul valmistatud muinasjuttude nimestikku: Adolf Schullerus: „Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten“ F. F. C. nr. 78 ja Hans Honti: „Verzeichnis der publizierten ungarischen volksmärchen“ F. F. C. nr. 81¹⁾. Nüüd on A. Aarne muinasjutu-tüüpide süsteemi eeskuju levimas ka Ida-Euroopas. Nii on Vene Riikliku Maateaduse Seltsi Rahvateaduslik Osakond avaldanud vene muinasjutu-tüüpide nimestiku kadunud soome uurija süsteemi järele.

¹⁾ Muinasjutu-tüüpide erinimestikud puuduvad veel: vадja, vepsa ja kõigi teiste Venemaal asuvate soome sugu rahvaste kohta. Eesti kirjapanude alalt on praegu prof. W. Anderson'il ja dr. O. Loorits'al teoksil kogu juturepertuaari täieliku tüüpidenimestiku koostamine prof. M. J. Eisen'i ja teiste vähemate kogude kohta A. Aarne' süsteemi alusel.

See muinasjuttude nimestik on teretulnud igale jutu-uurijale. Et osa meil kirjapandud jutte esineb samal ajal vene juttude reper-
tuaaris, siis on see nimestik huvitav ja tähtis ka eesti jutu-uurimise
seisukohalt.

N. P. Andrejev on jaotanud kogu käsitusel oleva ainekogu, nagu see läbi viidud vastavalt üldises jaotuseski, kolme pealliki. Nimestikust on välja jäetud muistendid, tekkelood, linnu- ja muud loodusehäälled. Kogu tüüpide kava koosneb 2403 numbrist, kus mitmetel tüüpi erinumbritel puuduvad näited vene juturepertuaaris. Näiteid on toodud vene juttudest 940 numbri ümber, millest on 370 nr. naljandeid.

Eestis arvatavasti kõige rahvapärasemaid tüüpe, nagu: „Jutt vaesest lapsest, kes oma töö eest suure tasu saab, kuna päristütrel see täiesti ebaõnnestub“ (Aarne, 480) ja „Tugeva poisi jutt“ (A. 650), esineb N. P. Andrejev'i nimestiku järele rohkesti Venemaal, kuna ühtegi näidet pole nimetatud Eestis rohkesti levinud „Vanapaganahaidutamise jutust huntide ehk Püha-Jüri kutsikatega“ (A. 1150).

Nimestiku lõppu on paigutatud muistendite ja teiste juttude juhiskava üldiseks orienteerumiseks ühes vastavate jutunäidetega. See juhik hõlbustab kasutada teisi jutunimestikke A. Aarne süsteemi alusel.

Elmar Päss.

Märkmeid P. Hamburgi kirjutise puhul „Eesti Haridusliidu poolt koostatud avalikkudele raamatukogudele soovitatavate raamatute nimekirja“ („Eesti Kirjandus“ nr. 9 s. a. lk. 388—391).

Et Eesti Haridusliidu poolt koostatud avalikkudele raamatukogudele soovitatavate raamatute nimestik, milline esialgne kava kõigile maavalitsuste kooli-osakondadele ja teistele asjaosalistele tutvumiseks ja oma arvamuste avaldamiseks laiali saadeti, on ka avaliku arvustustule alla võetud, siis lubatagu ruumi ka käesolevate ridade allakirjutajale mõningate selgituste esitamiseks.

On tõesti suur puudus, et meil pole üldbibliograafiat ilmunud kirjanduse kohta, nii et me ei saa mingit täielikumat ülevaadet anda oma raamatust ning ajakirjandusest enne 1924. aastat. Selle vajalikkust on tuntud nii ülikooli õppetöö juures kui ka mujal. Asja tähtsuse seisukohast otsustades peaks siin alla kriipsutama seda, et bibliograafia tuleks arvata ülikoolis tingimata ametlike õpiainete hulka. Ka on paljudel mõiste bibliograafilistest väljaandeist kaunis puudulik ning esitatakse ka võltsed andmeid meie bibliograafiast.

Nii väidab hr. P. Hamburg oma ülalmainitud arvustises, et meil puudub ülevaade ilmunud kirjanduse kohta aastaist 1900—1907 ja 1920—1924. Tegelikult aga puudub meil igasuguse bibliograafia aastaist 1866—1890, 1903—1908 ja 1917 (aasta-arvude esitamisel peaks mag. P. Hamburg ikkagi olema täpsam!). Oleva bibliograafia esitab meie esimesest trükitootest 1632. aastast kuni 1865. aastani A. J. Schwabe oma teoses „Chronologisches Verzeichnis aller in der Bibliothek der Gelehrten Estnischen Gesellschaft sich befindenden estnischen Druckschriften. Dorpat, 1867“. Tõeliselt ei vasta see nimestik ka mitte üldbibliograafia mõistele, sest ta on koostatud ühe raamatukogu põhjal; kuigi sinna püüti koguda enam-vähem kõik sinnamaani ilmunud eestikeelsed teosed, siiski puudub nimestikus

nii mõnigi teos, nagu hiljemini selgunud. Järgmisteks allikateks on meil „Правительств. Вѣстник“ ja „Книжная Лѣтопись“ aastast 1891—1902 ja 1909—1916. Ka neis teostes loendatud raamatute nimestikkude täpsuses võib kahelda, sest need koostati tsensorite poolt ülempuudulikuks saadetud raamatust; need saadetised olid aga väga puudulikud, nagu tõendavad hilisemad võrdlused. Üldiselt on meil teatud bibliograafilised allikad kuni 1916. aastani siiski olemas, kuigi oma puudustega ja ebatäpsustega, välja arvatud need aastad, mis siin eespool esitatud ja mille kohta pole mingisuguseid nimestikke. Mis puutub aastasse 1918—1923, siis peab ütlema, et antagu võimalusi selle üldnimestiku ilmumiseks, sest juba kauemat aega ootab trükikimist E. R. M. arhiivraamatukogu juhataja R. Antik'u koostatud käsikiri.

Edasi leiab P. Hamburg, et Eesti Haridusliidu poolt koostatud ülalmainitud raamatute nimestik tahab täita meie bibliograafias olevaid tühikuid ja nagu ta olekski mõeldud mingi üldbibliograafia esitiseks. Kahjuks on siin tegemist küll eksiarvamisega: soovitatavate raamatute nimestik ei saa asendada bibliograafilist koostist, sest üldbibliograafia ülesanne pole hinnata raamatuid sisuliselt, vaid loendada kõiki trükis avaldatud teoseid. Soovitatavate raamatute nimestiku koostamisel on aga arvestatud raamatu sisulist külge ja käesoleval juhul lähtunud avalikkude raamatukogude seisukohast; samuti on enam või vähem arvestatud seda, et raamat oleks veel müügil. Nagu ei saa võtta ühe raamatukogu kataloogi bibliograafilise koostisena, samuti ei saa olla ka soovitatavate raamatute nimestik mingi üldbibliograafia, sest seal on loendatud ainult teatud raamatud. Bibliograafilises nimestikus loendatakse kõik teosed, arvestamata trükiteose väärtust, soovitatavate raamatute nimestik esitab aga ainult teatud valitud kirjanduse. Kummalgi on oma eri-ülesanded.

Iseküsimus on muidugi, kas E. Haridusliidu poolt koostatud ülalmainitud nimestikus on raamatute välik küllalt otstarbekohaselt tehtud ja kas seda ei tuleks nii mitmeiski asjus muuta. Sellest küljest esitab P. Hamburg oma kirjutises pnari vaieldava mõtte kõrval paljugi asjalikku ja kahtlemata arvestatakse nimestiku lõplikul koostamisel nii neid kui ka teisi Eesti Haridusliidule saadetud märkusi.

Mis puutub liigitamisele, siis peab ka siinkohal märkima seda, et säärases töös tuleks olla järjekindel; samuti ei tohiks kataloogimistöös esineda ebatäpsusi. P. Hamburgi märkuste kohta tahaksin ütelda niipalju, et „sport, võimlemine ja mängud“ on esialgse kümnendliigitussüsteemi järgi ette nähtud VI liigis (vt. ajakiri „Raamatukogu“ nr. 1—1923), millegi pärast aga on Haridusministeeriumi väljaandes „Avalikud raamatukogud“ (Tallinna, 1925) viidud V liiki (muidugi pole mingisugust alust Raudkats'i teoseid rahvatantsudest viia VII liiki, — see pole ju ometi etnograafia). Tuleks ka jääda selle juurde, et sport oleks VI liigis (nii on ka ette nähtud E. Raamatukoguhoidjate Ühingu poolt väljatöötatud all-osakondadega kümnendliigituskavas). Siis imestab P. Hamburg, et rahvaluulelised raamatud on paigutatud VII liiki, kuna nad peaksid kuuluma O. liiki. Tegelikult on see ometi nii, et rahvaluule (laulud, muinasjutud, uurimused folkloori alalt jne.) moodustab eriallosakonna ja see on VII liigis. Haridusministeeriumi väljaandes „Avalikud raamatukogud“ on see jällegi märkimata jätetud,

kuid seesugusel seisukohal asuvad ometi tegelikud raamatukoguhoidjad. Ilukirjanduse alla kuuluks ainult rahvaluule-vormis kirjutatud kunstluule, näit. Ridala „Tormis ja tuules“. Ja Eisen'i „Eesti mütoloogia“ tahab P. Hamburg asetada millegi pärast VIII liiki, kuna mütoloogia kuulub põhimõtteliselt II liiki (usundid), raamatukogus aga tuleks kaardikataloogi tarvitades juhatuskaart paigutada ka rahvaluule-osakonda (VII liiki). Et „Tartumaa“, „Võrumaa“ jne. kuuluvad VII liiki, on täitsa loomulik (ainult juhatuskaart tuleb asetada ka ajaloo-osakonda), koguteos „Eesti“ kujutab endas aga entsüklopeedilist käsiraamatut, mille tõttu see läheks siis ka I (üld-)liiki.

Siis on P. H. tähele panemata jätnud, et nimestikus esineb ajakiri „Taluperenaine“, on aga mainimata „Eesti naine“.

Need oleksid mõningad märkmed P. Hamburgi kirjutise kohta, milline annab must valgel avalikkuse ees kategoorilise surmahoobi kavale, mis ainult asjaosalistele tutvumiseks ja paranduste tegemiseks laiali laadeti; ometi selgub, et „liigkategorilisus“ ka ise lonkab.

H. Mugasto.

Killud ja dokumendid.

Veel Eesti lipuvärvidest.

Dr. H. Rosenthal kirjutab oma raamatus: „Kulturbestrebungen d. estn. Volkes“ esimesest laulupidust, et A. H. Willigerodel olnud värvipael ja taktikepp must-valge-punane, niisamuti olnud ka Tartu-Maarja kirikukooril neis värvides lipp ja need värvid olnud „Põhja-Saksa liidu“ värvid. Cand. Arnold Hasselblatt on ajakirjas „Deutsche Monatsschrift für Russland“, Juni- u. Juli-Heft 1913, pikema kirjutise avaldanud, kus ta Rosenthali raamatut arvustab, parandab ja täiendab. Seal kirjutab ta lk. 518, et kui selle pidu historiograaf (Rosenthal) oleks Tartu politseimeister olnud, siis oleks Willigerode käsi halvasti käinud. „Mis asjasse enesesse puutub, siis võib siin „N. Dörpt. Ztg.“ 1869 nr. 140 järele kindlaks teha, et üksikute laulukooride lintidel ja lippudel olid väga mitmesugused väljamõeldud värvid. Seal räägitakse ühest paelast, mis „punane-sinine-kollane-valge“, kui Tartu omast. Ja siis: „Kõige enam oli näha värvisid: „roheline-punane-valge“ (Liivimaa) ja „must-punane-valge“ või „punane-valge-must“ või „valge-must-punane (Tartu rahvariie).

Seega — ütleb Hasselblatt — pidid Willigerode värvid esindama Tartu rahvariideid.

Ka see laulupidu kirjeldus on kaudselt tõenduseks, et kolmikvärvj sini-must-valge siis veel ei olnud.

Kui M. Morrisoni oletus oleks õige, ega siis meil, eesti üliõpilaste salgakesel, poleks tarvitsenud 1881. a. pead murda eesti lipuvärvide kokkuseadmiseга.

F. Ederberg.